

Землеробство, грунтознавство, агрохімія

УДК 631.86.631.415

© 2020

ФОРМУВАННЯ ПОЖИВНОГО РЕЖИМУ КИСЛИХ ҐРУНТІВ ЗА БІОЛОГІЗАЦІЇ СИСТЕМ УДОБРЕННЯ БУРЯКІВ ЦУКРОВИХ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

А.С. Заришняк¹, В.В. Іваніна², А.О. Сипко³, О.П. Стрілець⁴,
Н.С. Зацерковна⁵, Г.С. Гончарук⁶, Л.Г. Грицишина⁷, М.В. Костащук⁸,
Г.М. Мазур⁹, В.Б. Поплавський¹⁰

¹доктор сільськогосподарських наук, академік НААН

²доктор сільськогосподарських наук

^{3–6, 8}кандидати сільськогосподарських наук

^{1–5}Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН
вул. Клінічна, 25, м. Київ, 03141, Україна

^{6, 7}Ялтушківська дослідно-селекційна станція

Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН
п/в Ялтушків Барського р-ну Вінницької обл., 23021, Україна

^{8, 9}Уладово-Люлинецька дослідно-селекційна станція

Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН
п/в Уладівське Калинівського р-ну Вінницької обл., 22412, Україна

¹⁰Вінницький національний аграрний університет

вул. Сонячна, 2, м. Вінниця, 21000, Україна

e-mail: ^{1–5}suqarbeet@ukr.net, ^{6, 7}vmvdss@ukr.net, ^{8, 9}uldss1888@ukr.net

Надійшла 13.03.2020

Мета. Визначити закономірності впливу технологій хімічної меліорації за біологізації вирощування буряків цукрових на поживний режим сірого лісового слабокислого ґрунту та чорнозему типового вилугуваного слабокислого в умовах Правобережного і Центрального Лісостепу України. **Методи.** Здійснено фізико-хімічні та агрохімічні аналізи ґрунту і рослин, фенологічні спостереження за ростом і розвитком рослин. **Результати.** Найдієвішою нормою за впливом на вміст основних елементів живлення у сірому лісовому слабокислому ґрунті визначено 1,5 норми CaCO_3 за Нг (9 т/га у ф. в.). При цьому досягнуто максимального вмісту лужногідролізованого азоту — до 207,3 мг/кг ґрунту, рухомого фосфору — до 357,7, обмінного калію — до 198,4 мг/кг ґрунту, що відповідно на 110,8; 184,6; 41,1 мг/кг ґрунту було більше, ніж у контрольному варіанті. Ефективнішою нормою щодо впливу на вміст основних елементів живлення у чорноземі вилугуваному слабокислому встановлено 1,5 норми CaCO_3 за Нг (7,5 т/га у ф. в.). Уміст лужногідролізованого азоту підвищився до 140,5 мг/кг, рухомого фосфо-

ру — до 172,4, обмінного калію — до 106,4 мг/кг ґрунту, що порівняно з контрольним варіантом дослідів було на 28,4; 15,1 і 38,9 мг/кг ґрунту більше. Висновки. Застосування дефекату на слабокислому сірому лісовому ґрунті і чорноземі типовому вилугуваному слабокислому за біологізації вирощування буряків цукрових сприяє підвищенню мобільності і вмісту основних елементів живлення у досліджуваних ґрунтах.

Ключові слова: гідролітична кислотність, меліорант, технологія, поживний режим ґрунту, азот лужногідролізований, рухомий фосфор, обмінний калій.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202005-02>

Одним із важливих чинників, що відображають природну родючість ґрунту, є поживний режим. Рівень ґрунтової кислотності значною мірою впливає на рухомість поживних речовин у ґрунті: кількість одних речовин за умов підкислення ґрунту зменшується, інших — збільшується. Вапнування, змінюючи реакцію ґрунтового розчину, — потужний фактор мобілізації та іммобілізації поживних речовин у ґрунті.

Біологізація системи удобрення на кислих ґрунтах, що базується на використанні побічної продукції рослинництва як альтернативного удобрення за проведення хімічної меліорації ґрунтів, має забезпечити екологічну стабільність агроєкосистем і сприяти стабілізації поживного режиму меліорованих ґрунтів зі збереженням у них основних елементів живлення та підвищенням їх продуктивності.

Ефективне застосування меліорантів за біологізації систем удобрення є важливим заходом у відтворенні та регулюванні продуктивності, збереженні родючості кислих ґрунтів. Розв'язання цих питань у сучасному землеробстві є особливо актуальним для регіонів із кислими ґрунтами.

Попередніми дослідженнями вітчизняних і зарубіжних учених встановлено істотний вплив хімічної меліорації кислих ґрунтів і побічної продукції рослинництва на відновлення родючості та продуктивності агрохімічно деградованих ґрунтів [1–10].

Із застосуванням органо-мінеральної системи удобрення та додаванням до структури сівозміни багаторічних бобових трав стабілізувався азотний фонд і сформувалася стійка закономірність зростання умісту рухомого калію у верхніх шарах чорнозему типового вилугуваного [11, 12].

Біологізація сучасного землеробства має бути спрямована на збалансований біологічний кругообіг біогенних елементів, які містять у собі всі біологічні ресурси, зокрема солому, післяжнивні залишки, сівбу післяжнивних культур [13, 14].

Останнім часом як органічні добрива в буряківництві широко застосовують солому пшениці озимої, приорюючи її залишки (4–6 т/га) після збирання комбайном. При цьому у ґрунт повертається 18–27 кг азоту, 3,0–4,5 — фосфору, 26–39 кг калію та відповідна кількість мікроелементів [15].

Установлено помітне підвищення кислотності ґрунту (на 0,1 од.) із застосуванням на добриво соломи злакових культур і зеленої маси післяжнивних сидератів. Це пов'язано з утворенням під час їх розкладання органічних кислот і дуже малої кількості нейтралізованих катіонів — амонію і кальцію, що потребує внесення хімічних меліорантів [16].

За біологізації землеробства значно поліпшуються агрофізичні, фізико-хімічні та водні властивості ґрунту. П'ятнадцятирічне застосування у зернопросапній сівозміні побічної продукції польових культур (5 т/га) та беззмінне вирощування багаторічних трав підвищували водостійкість агрегатів, фільтрацію і засвоєння вологи ґрунтом [17].

Із заорюванням на добриво соломи пшениці озимої (за даними досліджень останніх років) урожайність коренеплодів підвищується на 1,3–2,1 т/га, цукристість — 0,1–0,3%, збір цукру — на 0,14–0,22 т/га. Поєднане використання соломи та мінеральних добрив підвищує урожайність коренеплодів на 9,2–12,6 т/га, збір цукру — 1,8–2,4 т/га [18].

Система хімічної меліорації кислих ґрунтів з елементами біологізації землеробства

сприятиме стабілізації поживного режиму слабокислих ґрунтів зі зменшенням біогенного навантаження в агроєкосистемах.

Мета досліджень — визначити закономірності впливу технологій хімічної меліорації за біологізації вирощування буряків цукрових на поживний режим сірого лісового слабокислого ґрунту та чорнозему типового вилугуваного слабокислого в умовах Правобережного і Центрального Лісостепів України.

Матеріали та методика досліджень. Дослідження проводили в зернопросапній сівозміні упродовж 2016–2018 рр. на Ялтушківській (ЯДСС) та Уладово-Люлинецькій дослідно-селекційній станціях (УЛДСС) Правобережного і Центрального Лісостепу України.

Ґрунт Ялтушківської ДСС — сірий лісовий слабокислий, який має такі агрохімічні показники шару 0–30 см: уміст гумусу за Тюрнімом — 1,5%, лужногідролізованого азоту за Корнфільдом — 75,0–77,6 мг/кг ґрунту, рухомого фосфору (P_2O_5) та калію (K_2O) за Кірсановим — відповідно 127–131 і 115–123 мг/кг ґрунту, $pH_{\text{сол}}$ — 5,5, гідролітична кислотність за Каппеном — 2,5–2,9 смоль/кг ґрунту, ступінь насичення основами — 80–83%.

Площа посівної ділянки — 100 м², облікової — 50 м², повторність — 4-разова. Дефекат 3-річного зберігання вносили пошарово по фоні органо-мінеральних добрив за показником гідролітичної кислотності ґрунту згідно зі схемою досліді. Дефекат містив $CaCO_3$ — до 75%, органічних речовин — 12, азоту — 0,3–0,5, фосфору (P_2O_5) — 0,2–0,4, калію (K_2O) — до 0,2–0,3%.

Ґрунт Уладово-Люлинецької ДСС — чорнозем типовий вилугуваний слабокислий, який має такі агрохімічні показники шару 0–30 см: уміст гумусу за Тюрнімом — 4,1%, загального азоту — 0,28%, рухомого фосфору (P_2O_5) та калію (K_2O) за Чиріковим — відповідно 156–160 і 78–82 мг/кг ґрунту, $pH_{\text{сол}}$ — 5,3, гідролітична кислотність за Каппеном — 3,9 смоль/кг ґрунту.

Площа посівної ділянки — 100 м², облікової — 50 м², повторність — 4-разова. Дефекат містив $CaCO_3 + MgCO_3$ — 84,5%, органічних речовин — 13–15, азоту — 0,6–0,8,

фосфору (P_2O_5) — 0,7–0,9, калію (K_2O) — 0,7–1,0%. Меліорант вносили восени під дискування стерні із подальшим заорюванням по фоні органо-мінеральних добрив у дозах, розрахованих за показником гідролітичної кислотності ґрунту згідно зі схемою досліді.

Агротехніка вирощування буряків цукрових загальноприйнята для зони Лісостепу, гібрид — Ялтушківський ЧС 72.

Для фізико-хімічного та агрохімічного аналізів проведено відбір зразків ґрунту і рослин, здійснено фенологічні спостереження за ростом і розвитком рослин згідно з методикою досліджень рослин буряків цукрових [19].

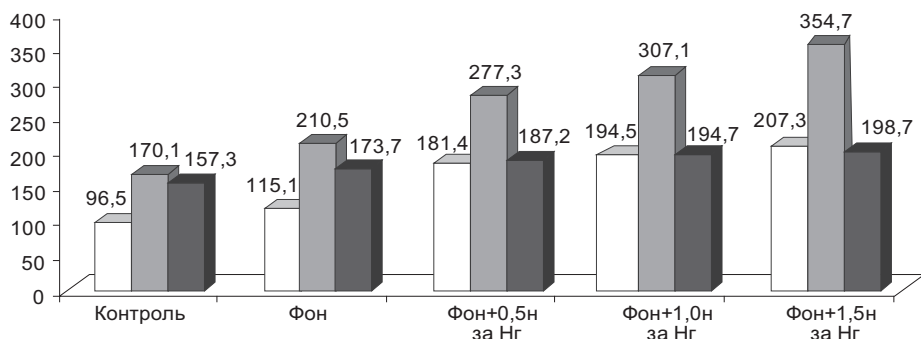
Результати досліджень. Одним із чинників збереження та відтворення родючості кислих ґрунтів є поліпшення їх поживного режиму при застосуванні хімічних і природних меліорантів.

Польові дослідження, проведені упродовж 2016–2018 рр. в умовах Правобережного і Центрального Лісостепу на сірому лісовому слабокислому ґрунті та чорноземі типовому слабокислому, свідчать про позитивний вплив меліоранта на вміст основних елементів живлення у досліджуваних ґрунтах.

Дослідженнями, проведеними на Ялтушківській ДСС на сірих лісових ґрунтах, визначено, що пошарове внесення дефекату за рівномірного перемішування його з орним і підорним шарами ($1/2$ під лущення стерні восени + $1/2$ у передпосівну культивування навесні) на фоні органо-мінеральних добрив (солома 5 т/га під лущення стерні + $N_{120}P_{120}K_{120}$ під оранку) сприяло підвищенню умісту поживних речовин у ґрунті.

Агрохімічні властивості ґрунту змінювалися залежно від навантаження одиниці сівозміної площі меліорантом. Визначено, що вміст лужногідролізованого азоту в ґрунті залежав від унесених органо-мінеральних добрив і меліоранта. Якщо в контрольних варіантах досліді в середньому за роки досліджень його уміст у ґрунті становив 96,5 мг/кг ґрунту, то у фоновому — 115,1 мг/кг ґрунту (рис. 1).

За внесення меліоранта в нормах 0,5 і 1,0 за Нг (3–6 т/га у ф. в.) уміст лужногідролізованого азоту в сірому опідзоленому ґрунті був 181,4 і 194,5 мг/кг ґрунту, а за

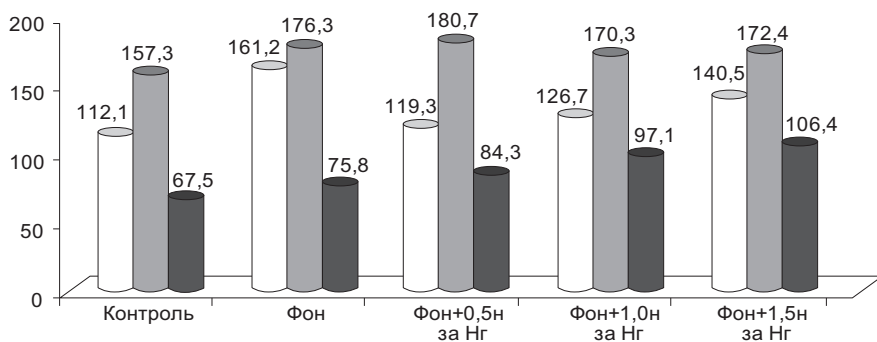
Рис. 1. Вплив технології пошарового внесення дефекту на вміст основних елементів живлення у сірому лісовому слабокисломому ґрунті за біологізації вирощування буряків цукрових, ЯДСС (середнє за 2016–2018 рр.), мг/кг ґрунту: □ – азот лужногідролізований, ■ – рухомий фосфор (P_2O_5), ■ – обмінний калій (K_2O) (для рис. 1, 2). Фон – побічна продукція (солома 5 т/га під лущення стерні) + $N_{120}P_{120}K_{120}$ (під оранку); фон + 0,5 н $CaCO_3$ (3 т/га у ф. в., $\frac{1}{2}$ під лущення стерні восени + $\frac{1}{2}$ у передпосівну культивування навесні); фон + 1,0 н $CaCO_3$ (6 т/га у ф. в.); фон + 1,5 н $CaCO_3$ (9 т/га у ф. в.)

внесення 1,5 норми дефекту за Нг (9 т/га у ф. в.) становив 207,3 мг/кг ґрунту, що порівняно з контрольним варіантом дослідів було більше на 110,8 мг/кг ґрунту.

Визначено вплив пошарового внесення меліоранта на фосфатний режим ґрунту. Уміст рухомого фосфору в контрольних і фонових варіантах дослідів становив 170,1 та 210,5 мг/кг ґрунту відповідно. За внесення дефекту в 0,5 і 1,0 нормах він зріс з 277,3 до 307,1 мг/кг ґрунту. Максимальне збільшення вмісту рухомого фосфору відзначено за внесення меліоранта в 1,5 норми. Він становив 354,7 мг/кг ґрунту, що порівняно з контрольним варіантом дослідів було більше на 184,6 мг/кг.

Калійний режим ґрунту також залежав від норм внесення меліоранта. Якщо в контрольних і фонових варіантах дослідів уміст обмінного калію становив 157,3 та 173,7 мг/кг ґрунту, то із застосуванням дефекту в 0,5 і 1,0 нормах він був 187,2 і 194,7 мг/кг ґрунту. Зі збільшенням норми меліоранта до 1,5 н $CaCO_3$ за Нг уміст обмінного калію підвищився до 198,4 мг/кг, що порівняно з контрольним варіантом дослідів було більше на 41,1 мг/кг ґрунту.

В умовах Уладово-Люлинецької ДСС встановлено позитивну дію дефекту, очищеного від домішок і отриманого за новою технологією, на поживний режим слабокислого чорнозему типового вилугуваного.

Рис. 2. Вплив унесення дефекту під оранку на вміст основних елементів живлення у чорноземі типовому вилугуваному слабокисломому ґрунті за біологізації вирощування буряків цукрових, УЛДСС (середнє за 2016–2018 рр.), мг/кг ґрунту

За внесення меліоранта під осінню оранку в дозах, розрахованих за гідролітичною кислотністю ґрунту по фону органо-мінеральних добрив, зокрема побічна продукція (солома 5 т/га + $N_{90}P_{60}K_{90}$ під оранку), встановлено підвищення вмісту в ґрунті основних елементів живлення.

Якщо в контрольному варіанті досліді вміст лужногідролізованого азоту в ґрунті становив 112,1 мг/кг ґрунту, то у фоновому — 161,2 мг/кг ґрунту (рис. 2).

Унесення меліоранта в 0,5–1,5 норми $CaCO_3$ за Нг сприяло помітному підвищенню лужногідролізованого азоту в ґрунті, що становило 119–140,5 мг/кг ґрунту.

Слід відзначити позитивний вплив дефекату, внесеного по фону органо-мінеральних добрив, на вміст рухомого фосфору в чорноземі вилугуваному. У контрольному варіанті досліді вміст рухомого фосфору в ґрунті

становив 157,3 мг/кг ґрунту, фоновому — 176,3 мг/кг ґрунту. Використання меліоранта в 0,5 норми $CaCO_3$ за Нг (2,5 т/га у ф. в.) сприяло підвищенню вмісту рухомого фосфору до 180,7 мг/кг ґрунту. За внесення дефекату в 1,0–1,5 норми $CaCO_3$ за Нг (5,0–7,5 т/га у ф. в.) вміст рухомого фосфору в ґрунті був у межах 170,3–172,4 мг/кг ґрунту.

У контрольному варіанті досліді вміст обмінного калію становив 67,5, фоновому — 75,8 мг/кг ґрунту. За внесення меліоранта в 0,5 норми $CaCO_3$ за Нг вміст обмінного калію підвищився до 84,3 мг/кг ґрунту, із застосуванням дефекату в 1,0 і 1,5 норми $CaCO_3$ за Нг вміст обмінного калію в ґрунті зріс до 97,1 і 106,4 мг/кг ґрунту.

Отже, застосування меліоранта за біологізації вирощування буряків цукрових сприяє збереженню і підвищенню поживних речовин у досліджуваних ґрунтах.

Висновки

За результатами досліджень, проведених у 2016–2018 рр. в умовах Правобережного і Центрального Лісостепу, встановлено, що внесення дефекату в зернопросапній сівозміні за біологізації вирощування буряків цукрових сприяє поліпшенню поживного режиму сірого лісового слабокислого ґрунту і чорнозему типового вилугуваного слабокислого.

За внесення дефекату на сірих лісових слабокислих ґрунтах за технологією шарового внесення меліоранта в 0,5 і 1,0 нормах $CaCO_3$ за Нг (3 і 6 т/га у ф. в.) по фону органо-мінеральних добрив (солома 5 т/га під луцення стерні + $N_{120}P_{120}K_{120}$ під оранку) відзначено істотне підвищення елементів живлення у ґрунті: лужногідролізованого азоту — до 181,4 і 194,5 мг/кг; рухомого фосфору — до 277,3 і 307,1; обмінного калію — до 187,2 і 194,7 мг/кг ґрунту.

Найбільш дієвою нормою за впливом на вміст основних елементів живлення у сірому лісовому слабокислому ґрунті є 1,5 норми $CaCO_3$ за Нг (9 т/га у ф. в.). При цьому досягнуто максимального вмісту лужногідролізованого азоту —

до 207,3 мг/кг, рухомого фосфору — до 357,7, обмінного калію — до 198,4 мг/кг ґрунту, що відповідно на 110,8; 184,6 і 41,1 мг/кг ґрунту було більше порівняно з контрольним варіантом.

Застосування дефекату на чорноземі типовому вилугуваному слабокислому під оранку по фону органо-мінеральних добрив (солома 5 т/га + $N_{90}P_{60}K_{90}$ під оранку) в 0,5 і 1,0 нормах $CaCO_3$ за Нг (2,5 і 5,0 т/га у ф. в.) по фону органо-мінеральних добрив (солома 5 т/га + $N_{90}P_{60}K_{90}$ під оранку) значно сприяло збільшенню елементів живлення в ґрунті: лужногідролізованого азоту — до 119,3 і 126,7 мг/кг; рухомого фосфору — до 180,7 і 170,3; обмінного калію — до 84,3 і 97,1 мг/кг ґрунту.

Ефективна норма, яка впливала на вміст основних елементів живлення у чорноземі типовому вилугуваному слабокислому, — 1,5 норми $CaCO_3$ за Нг (7,5 т/га у ф. в.). Вміст лужногідролізованого азоту підвищився до 140,5 мг/кг, рухомого фосфору — 172,4, обмінного калію — до 106,4 мг/кг ґрунту, що порівняно з контрольним варіантом було більше на 28,4; 15,1 і 38,9 мг/кг ґрунту.

Zaryshniak A.¹, Ivanina V.², Sypko A.³, Strilets O.⁴,
Zatserkovna N.⁵, Goncharuk G.⁶, Grytsyshyna L.⁷,
Kostashchuk M.⁸, Mazur G.⁹, Poplavsky V.¹⁰

^{1–5}Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beet
of the NAAS, 25 Klinichna Str., Kyiv, 03141,
Ukraine, ^{6, 7}Yaltushkiv Research-Selection Station
of Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beet of
the NAAS, Yaltushkiv, Bar district, Vinnytsia oblast,
23021, Ukraine, ^{8, 9}Uladovo-Liulynetska Research-
Selection Station of Institute of Bioenergy Crops
and Sugar Beet of the NAAS, Uladvivske, Kalynivka
region, Vinnytsia oblast, 22412, Ukraine, ¹⁰Vinnitsa
National Agrarian University, Faculty of Agronomy
and Forestry, 2 Soniachna Str., Vinnytsia, 21000,
Ukraine; e-mail: ^{1–5}suqarbeet@ukr.net, ^{6, 7}vmv
dss@ukr.net, ^{8, 9}uldss1888@ukr.net

**The formation of the nutrient status of acid soils
in biological systems of fertilizing sugar beet in
the conditions of Forest-Steppe of Ukraine**

Goal. To determine regularities of influence of
technologies of chemical amelioration at biological
cultivation of sugar beet on nutrient status of gray
forest sub-acid soil and typical leached sub-acid
chernozem in the conditions of Right-Bank and
Central Forest-Steppe of Ukraine. **Methods.**
Physical-chemical and agrochemical analysis of soil
and plants were carried out, as well as phenological

observations over the growth and development of
plants. **Results.** The most effective dose influencing
the content of major nutrients of grey forest sub-
acid soil was 1.5 CaCO₃ by hydrolytic acid (9 t/ha
in physical weight). Thus the maximum content of
alkaline hydrolyzed nitrogen was 207.3 mg/kg of
soil, of mobile phosphorus — 357.7, of exchange
potassium — 198.4 mg/kg of soil. That was
greater by 110.8, 184.6, and 41.1 mg/kg of soil,
respectively, than in the control variant. The most
efficient dose as to its influence on the content of
major nutrients in the leached sub-acid chernozem
was 1.5 CaCO₃ by hydrolytic acid (7.5 t/ha in
physical weight). Content of alkaline hydrolyzed
nitrogen increased to 140.5 mg/kg of soil, of mobile
phosphorus — to 172.4, of exchange potassium —
to 106.4 mg/kg of soil, and compared with the
control variant was by 28.4, 15.1, and 38.9 mg/kg
of soil more. **Conclusions.** The application of
defecating on acidic grey forest soil and typical
leached sub-acid chernozem at biological cultivation
of sugar beet facilitates mobility and the content of
major nutrients in the studied soils.

Key words: hydrolytic acidity, ameliorant,
technology, nutrient status of the soil, alkaline
hydrolyzed nitrogen, mobile phosphorus, exchange
potassium.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202005-02>

Бібліографія

1. Nduwumuremyi A., Mugwe J.N., Ruganzu V.
et al. Effects of Travertine in Improving Selected
Soil Properties and Yield of Irish Potato (*Solanum
tuberosum* L.) in Acidic Soils. *J. Agric Sci Technol*
A. 2013. № 3. P. 175–182.
2. Stephen P.C., Caroline H.O., Angel J. et al.
Diversity and activity of free-living nitrogen – fix-
ing bacteria and total bacteria in organic and con-
ventionally managed soils. *Appl Environ Microbiol*.
2011. doi: 10.1128/aem.01250-10
3. Beyene S.T. Rangeland degradation in a
semi-arid communal sa-vannah of Swaziland: Long-
term DIP-tank use effects on woodyplant structure,
cover and their indigenous use in three soil types.
Land Degrad. Dev. 2015. № 26. P. 311–323. doi:
10.1002/ldr.2203
4. Keesstra S.D., Bouma J., Wallinga J. et al.
The significance of soils and soilscience towards
realization of the United Nations Sustainable
Development Goals. 2016. *SOIL* 2. P. 111–128.
doi: 10.5194/soil-2-111-201
5. Mwango S.B., Msanya B.M., Mtakwa P.W.
et al. Effectiveness of mulching undermiraba in
controlling soil erosion, fertility restoration and cro-
pyield in the Usambara Mountains. Tanzania. *Land
Degrad.* 2016. № 27. P. 1266–1275. doi: 10.1002/
ldr.2332
6. Farina M.P.W., Channon P. Acid-subsoil ame-
lioration. 1. A comparison of several mechanical pro-
cedures. *Soil Sci. Soc. Am. J.* 1988. № 52. P. 169.
doi: 10.2136/sssaj1988.03615995005200010030x
7. Farina M.P.W., Channon P. Acid-subsoil
amelioration: II. Gypsum effects on growth and
subsoil chemical properties. *Soil Sci. Soc. Am. J.*
1988. № 52. P. 175. doi: 10.2136/sssaj1988.
03615995005200010031x
8. Sumner M.E., Fey M.V., Farina M.P.W.
Amelioration of acid subsoils with phosphogypsum.
Proc. 2nd Int. Symp. Phosphogypsum. University of
Miami, Florida, 1987. P. 41.
9. Кирпичников Н.А., Глазунова Н.М. При-
менение повышенных доз извести с целью эконо-
мии фосфорных удобрений в условиях цент-
ральных районов нечерноземной зоны РСФСР.
*Бюллетень Института удобрений и агропоч-
воведения им. Д.Н. Прянишникова (ВИУА)*.
Москва. 1986. № 78. С. 28.
10. Кнашис В.Ю. Эффективность известкова-
ния почв Литовской ССР. *Вопросы генезиса и пло-
дородия почв Литовской ССР*. 1985. С. 149–159.

11. Заришняк А.С., Цвей Я.П., Іваніна В.В. Оптимізація удобрення та родючості ґрунту в сівозмінах. Аграрна наука, 2015. 207 с.
12. Іваніна В.В. Біологізація удобрення культур у сівозмінах: монографія. Київ: ЦП «Комприт», 2016. 328 с.
13. Деревягин В.А., Попов П.В. Органические удобрения в биологизации земледелия. Химизация сельского хозяйства. 1989. № 10. С. 33–35.
14. Таскина В.М. Солома, как удобрение на полях черного пара. Сибирский вестник сельскохозяйственной науки. 1988. № 4. С. 23–25.
15. Зубенко В.Ф., Иващенко А.А., Саблук В.Т. и др. Свекловодство. Проблемы интенсификации и ресурсосбережения. Киев: НПП ООО «Альфа — стевия ЛТД», 2005. С. 152–177.
16. Барштейн Л.А., Шкаредный И.С., Якименко В.М. Питание и продуктивность корнеплодов. Сахарная свекла. 1996. № 9. С. 16–17.
17. Драган М.І., Гамалей В.І., Любич В.М. Агрегатний склад сірого лісового ґрунту за різних агротехнологічних заходів. Вісник аграрної науки. 2009. № 2. С. 11–16.
18. Сінченко В.М., Пиркін В.І. Управління процесами біоадаптивної технології виробництва цукрових буряків. Цукрові буряки. 2013. № 3(93). С. 6–13.
19. Методика исследований по сахарной свекле. Киев: ВНИС, 1975. 292 с.